

Nowe dane o rozmieszczeniu niektórych gatunków ryjkowców
(*Coleoptera, Curculionidae*) w Polsce

New data on the distribution of some weevil species (*Coleoptera, Curculionidae*)
in Poland

JERZY SZYPUŁA, MAREK WANAT

Muzeum Przyrodnicze Uniwersytetu Wrocławskiego, ul. Sienkiewicza 21, 50-335 Wrocław

ABSTRACT. *Ceutorhynchus sisymbrii* DIECKMANN has been found in Poland (Gródek and Ślipcze near Hrubieszów, E Poland) for the first time. The occurrence of *Acalles misellus* BOHEMAN in Poland (Wolin Is.) is confirmed. The second locality of *Rhynchaenus smreczynskii* DIECKMANN in Poland and new records of other 23 weevil species are reported. *Cerithium minor* L. is supposedly the host plant of *Mogulones t-album* (GYLLENHAL) in Poland.

W notatce tej prezentujemy dane o 26 rzadko spotykanych bądź nowych gatunkach *Curculionidae* w faunie Polski, uzyskane w ostatnich kilku latach. Większość okazów została zebrana w trakcie naszych badań terenowych, pozostałe pochodzą ze starszych kolekcji muzealnych lub zostały nam przekazane przez Kolegów (Lech BOROWIEC, Grzegorz GABRYŚ, Dariusz IWAN, Janusz SAWONIEWICZ), którym składamy za to serdeczne podziękowania. Ponieważ szczegółowe omówienie rozmieszczenia polskich ryjkowców znalazło się ostatnio lub wkrótce znajdzie się w kolejnych tomach Katalogu Fauny Polski (BURAKOWSKI i in., 1993; kolejne tomy w druku i przygotowaniu), uznaliśmy za stosowne zrezygnować w wielu wypadkach z wymieniania znanych dotychczas stanowisk poszczególnych gatunków. Krainy, z których dany gatunek podany jest po raz pierwszy oznaczono gwiazdką. Inicjały w nawiasach (JS, MW) określają autora, w którego kolekcji znajdują się okazy dowodowe.

Peritelus familiaris BOHEMAN, 1834

– Beskid Wschodni*: Jaworze Dolne ad Pilzno (kod UTM: EA23), 23 V 1995,
130 exx. (JS, MW).

Trachyploeus angustisetulus HANSEN, 1915

- Wyżyna Małopolska: Rogów ad Koluszki (DC24), 10 X 1976, 1 ex., 12 XI 1976, 3 exx.; Skowronno ad Pińczów (DA69), 11 V 1991, 1 ex. (MW).
- Roztocze*: Józefów Biłgorajski (FA49), 12 VI 1987, 2 exx., leg. G. GABRYŚ; Krasnobród (FB50), 19–24 VI 1990, 1 ex. (MW).
- Śląsk Dolny: Chrząstawa Wielka ad Wrocław (XS56), 4 exx. (MW).
- Sudety Zachodnie*: Góry Bystrzyckie: Poniatów (XR16), 22 VII 1986, 1 ex. (MW).

Polydrusus inustus GERMAR, 1824

- Śląsk Dolny*: Wrocław-Gaj, sztucznie usypane wzgórze przy ul. Bardzkiej (XS46), 4 V 1994, 33 exx. (JS, MW).

Ten nielotny ryjkowiec jest z pewnością niedawnym przybyszem na Dolnym Śląsku; oderwany charakter stanowiska we Wrocławiu, sąsiedztwo ogródków działkowych i linii kolejowej wyraźnie sugerują zawleczenie go przez człowieka. Według MAZURA (1994), który omawia szczegółowo rozmieszczenie i drogi rozprzestrzeniania się *P. inustus* z rejonu Morza Kaspijskiego, także do Warszawy, Krakowa i Poznania został ten ryjkowiec zawleczony.

Brachysomus hirtus (BOHEMAN, 1845)

- Beskid Wschodni: Hołubla ad Przemyśl (FA11), 4–6 V 1995, 83 exx. (JS, MW); Brylińce ad Przemyśl (FA10), 5 V 1995, 4 exx. (MW).

W obu przypadkach gatunek ten wysiewano ze ściółki leśnej w miejscach zacienionych, ale suchych, w Brylińcach spod pnia starego dębu i gęstych krzewów na skraju lasu, w Hołudli na stromym zboczu porośniętym lasem mieszanym, z reguły w miejscach zupełnie pozbawionych runa i w zagłębieniach z grubą warstwą opadłych liści i gałązek, razem z *Adexius scrobipennis* GYLLENHAL, *Acallocrates denticollis* (GERMAR) i kilkoma gatunkami z rodzaju *Acalles*. W Polsce bardzo rzadki, podany z okolic Warszawy, Raciborza i dwóch stanowisk w okolicach Przemyśla, ale od ponad 60 lat nie łowiony.

Brachysomus dispar PENECKE, 1910

- Beskid Wschodni: Hołubla ad Przemyśl (FA11), 4–6 V 1995, 133 exx. (JS, MW); Brylińce ad Przemyśl (FA10), 5 V 1995, 32 exx. (MW).

Na obu stanowiskach wysiewany razem z *B. hirtus*. U nas znany tylko z okolic Przemyśla jako *B. subnudus* (SEIDLITZ), który jednak zgodnie z ostatnimi ustaleniami KOŠTÁLA (1991) jest odrębnym gatunkiem występującym w Austrii, na Węgrzech, Morawach i Słowacji. *B. dispar* ma bardziej wschodni typ rozmieszczenia, stwierdzony został na Ukrainie (Podole), w Rumunii (Siedmiogród), na Węgrzech i Słowacji. Podobnie jak *B. hirtus*, gatunek ten nie był łowiony w Polsce od kilkudziesięciu lat. Doniesienia z końca XIX w.

o występowaniu *B. subnudus* na Dolnym Śląsku wymagają weryfikacji, nie wiadomo bowiem, którego gatunku dotyczyły.

Bagous diglyptus BOHEMAN, 1845

- Śląsk Dolny: Chrząstawa Wielka ad Wrocław (XS66), 27 IV 1994, 1 ex. złowiony do czerpaka na pastwisku obficie porośniętym skalnicą ziarenkową – *Saxifraga granulata* L. (JS).

Jeden z najrzadszych gatunków rodzaju, znany u nas dotąd z trzech stanowisk. Na Dolnym Śląsku podawany z Legnicy na początku XX w.

Dorytomus reussi FORMANEK, 1908

- Śląsk Dolny*: Jelcz (XS65), 12 III 1994, 1 ex. (MW).
- Wyżyna Małopolska*: Inowódz nad Pilicą (DC40), 19 VII 1983, 7 exx. (MW).

Thryogenes atrirostris LOHSE, 1991

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska*: Ruda Milicka ad Milicz (XT61), 14 V 1983, 2 exx., leg. L. BOROWIEC (MW).
- Śląsk Dolny*: Wrocław-Niskie Łąki (XS46), 14 V 1994, 6 exx. (MW).

Acalles misellus BOHEMAN, 1844

- Pobrzeże Bałtyku: Wolin: Lubin (VV66), 3 V 1991, 56 exx. (JS, MW), 11 VIII 1991, 15 exx. (MW).

Dopiero niedawno wyodrębniony przez L. DIECKMANNA, po gruntownej rewizji grupy gatunków spokrewnionych z *A. echinatus* i *A. parvulus*, jest gatunkiem atlantyckim występującym w północnych Niemczech, Danii, Szwecji, Wielkiej Brytanii i Francji. W pracy tej (DIECKMANN, 1982) oraz w popularnym dziele „Die Käfer Mitteleuropas” (KIPPENBERG, 1983; KOCH, 1992) *A. misellus* wymieniony został z wyspy Uznam i ogólnikowo z Pomorza, a na tej podstawie zaliczony do naszej fauny w wykazie chrząszczy Polski (MROCZKOWSKI, STEFAŃSKA, 1992). Obecne doniesienie jednoznacznie potwierdza występowanie tego gatunku w granicach Polski. Zbieraliśmy go z opadłych gałązek różnych drzew liściastych, głównie jesionu i buka.

A. misellus zaliczony został przez DIECKMANNA (l. c.) do grupy *A. parvulus* charakteryzującej się m.in. gęsto rozmieszczonymi, okrągłymi, przylegającymi łuskami na przedpleczu i pokrywach oraz obecnością podłużnych skupień ciemnych, podniesionych łusek na drugim i często na czwartym zagoniku pokryw – w 1/3 i nieco za połową długości. Są to praktycznie jedyne cechy różniące tę grupę gatunków od grupy *A. echinatus*, w dodatku nie zawsze jednoznacznie wyrażone właśnie u *A. misellus* (część łusek na przedpleczu jest wyraźnie wydłużona, a skupienia ciemnych łusek na drugim zagoniku są

zredukowane do pojedynczych łusek lub nawet zanikają u wielu mniejszych okazów z Wolina). Dodatkowo kształt prącia u gatunków z obu wymienionych grup wykazuje daleko idące podobieństwa, wydaje się zatem, że wyróżnianie tych grup gatunków nie ma taksonomicznego uzasadnienia. Wśród występujących w Polsce gatunków rodzaju, *A. misellus* najbardziej przypomina kształtem ciała *A. petryszaki* DIECKMANN (u *A. echinatus* (GERMAR) i *A. commutatus* DIECKMANN przedplecze jest wyraźnie większe w stosunku do pokrywy), natomiast budową prącia – *A. echinatus* (u *A. petryszaki* boki prącia są lekko zaokrąglone, a nie prostolinijnie zwężone ku szczytowi, a u *A. commutatus* szczyt prącia oglądany z profilu jest lekko zadarty do góry). Cechy diagnostyczne wymienionych gatunków są dokładniej omówione w pracy DIECKMANNA (1982).

Baris nesapia FAUST, 1887

- Pojezierze Mazurskie*: Grajewo (EE94), IV 1949, 1 ex., leg. R. BIELAWSKI (coll. Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa).

Pelenomus velaris (GYLLENHAL, 1827)

- Wyżyna Lubelska*: Ślipcze ad Hrubieszów (KS92), 23 VI 1994, 65 exx. (JS, MW).

Ceutorhynchus scrobicollis NERESHEIMER et WAGNER, 1924

- Śląsk Dolny*: Wrocław-Wojnów (XS56), 10 X 1971, 1 ex., leg. L. BOROWIEC (MW), 22–24 IV 1990, 2 ex. (JS); Wrocław-Sępólno (XS46), 29 V 1989, 3 exx. (JS); Wrocław, Ogród Zoologiczny (XS46), 5 V 1991, 1 ex. (MW); rezerwat „Łacha Jelcz” (XS65), 24 IV 1994, 1 ex. (JS).
- Beskid Wschodni*: Hołubla ad Przemyśl (FA11), 4 V 1995, 2 exx. (JS, MW), 27 VI 1995, 1 ex. (JS); Brylińce ad Przemyśl (FA10), 5 V 1995, 1 ex. (JS).

U nas najrzadszy z ryjkowców żyjących monofagicznie na czosnaczku *Alliaria officinalis* L., znany z Krakowa, a ostatnio podany z Bieszczadów i Bielinka nad Odrą.

Ceutorhynchus alliariae H. BRISOUT, 1860

- Pobrzeże Bałtyku*: Wolin: Międzyzdroje i Lubin (VV67/66), 1–3 V 1991, 20 exx. (JS, MW).
- Śląsk Dolny: Lubiąż (XS08) i Grodzanów ad Brzeg Dolny (XS17), 1 V 1993, 35 exx. (JS, MW).
- Wyżyna Małopolska*: Góry Pieprzowe ad Sandomierz (EB51), 23 V 1994, 2 exx. (JS), 30 IV 1995, 14 exx. (JS, MW).
- Wyżyna Lubelska*: Kazimierz Dolny (EB68), 5 VI 1992, 2 exx., leg. J. SAWONIEWICZ (MW).

- Nizina Sandomierska: Bolestraszyce ad Przemyśl (FA32), 7 V 1995, 1 ex. (MW).
- Sudety Zachodnie: Rezerwat „Wąwóz Myśluborski” ad Jawor (WS75), 21 V 1995, 1 ex.

W ostatnich latach częstotliwość stwierdzeń tego gatunku niebywale wzrosła. Jeszcze w połowie lat 70-tych znany był tylko z okolic Tarnowa i Przemyśla, na podstawie przedwojennych danych. Obecnie stwierdzono go już na przeszło 20 stanowiskach w 10 krainach, brak go jeszcze tylko na północno-wschodnich obszarach kraju. Wydaje się więc, że należy on do gatunków rozszerzających swój zasięg w Polsce. Na Dolnym Śląsku jest znacznie rzadszy i mniej liczny od żyjącego na tej samej roślinie *C. roberti* GYLL., jedynie w Lubiążu oba gatunki złowiono w równie dużej liczbie egzemplarzy.

Ceutorhynchus constrictus (MARSHAM, 1802)

- Pobrzeże Bałtyku*: Wolin: Międzyzdroje i Lubin (VV67/66), 1-3 V 1991, 11 exx. (JS, MW).

Ceutorhynchus plumbeus CH. BRISOUT, 1869

- Śląsk Dolny*: Wrocław, Wyspa Opatowicka (XS46), 31 V 1989, 1 ex. (JS); Wrocław, Ogród Botaniczny (XS46), 5 VII 1989, 3 exx. (JS, MW); Leśna Woda ad Oława (XS74), 24 IV 1994, 1 ex. (MW).
- Roztocze*: Krasnobród (FB50), 28 VI 1990, 4 exx. (JS, MW).

Ceutorhynchus turbatus SCHULTZE, 1903

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska*: Grębocice ad Głogów (WT81), 12 V 1994, 29 exx. (JS).
- Śląsk Dolny*: Wrocław-Sępolno, Most Swojczycki (XS46), 5-9 V 1990, 31 exx., 3 V 1993, 93 exx.; Wrocław-Gaj, ul. Bardzka (XS46), 4 V 1994, 21 exx. (JS, MW).

Ceutorhynchus parvulus CH. BRISOUT, 1869

- Śląsk Dolny*: Kamieniec Wrocławski (XS55), 31 V - 3 VI 1992, 33 exx., 8 V 1994, 1 ex. (JS, MW).
- Wyżyna Małopolska*: Gacki ad Pińczów (DA79), 31 V 1991, 1 ex. (JS).

Jeden z rzadszych gatunków rodzaju, podany z okolic Krakowa, Przemyśla oraz ogólnie ze Śląska.

Ceutorhynchus scapularis GYLLENHAL, 1837

- Wyżyna Lubelska*: Gródek ad Hrubieszów (GB03), 30 IV 1984, 2 exx., 20 V 1985, 5 exx. (MW).

- Roztocze*: Biała Góra ad Tomaszów Lub. (FA79), 8 VI 1987, 1 ex., leg. D. IWAN; Krasnobród (FB50), 22 VI 1990, 3 exx. (JS, MW).

Ceutorhynchus rhenanus SCHULTZE, 1895

- Śląsk Dolny*: Wrocław, Ogród Botaniczny (XS46), 5 VII 1989, 1 ex. (JS); Wrocław-Biskupin, ul. Pautscha (XS46), 25 VII 1991, 1 ex. (MW); Wrocław-Sępolno (XS46), 16 VII 1994, 1 ex. (JS).

We Wrocławiu łowiony na *Erysimum cheiranthoides* L. Z zachodniej części kraju dotąd nie podawany.

Ceutorhynchus sisymbrii DIECKMANN, 1966

- Wyżyna Lubelska*: Gródek ad Hrubieszów (GB03), 27 V 1994, 41 exx. (JS), 25 VI 1994, 135 exx. (JS, MW); Ślipcze ad Hrubieszów (KS92), 23 VI 1994, 1 ex. (JS).

Zbierany na stuliszu Loesela – *Sisymbrium loeselii* L., porastającym południowe zbocze niewielkiego pagórka nad Huczwą i lokalnie miedze (Gródek) oraz zarośla nad Bugiem (Ślipcze). Gatunek dotąd nie notowany w Polsce, uwzględniony jednak w kluczu do oznaczania polskich ryjkowców (SMRECZYŃSKI, 1974). Poza Polską znany jest m.in. z południowych Niemiec (Saksonia, Turynia), Czech i Moraw, Słowacji oraz Ukrainy (również z zachodniego Podola). Jego obecność w granicach naszego kraju nie jest więc zaskoczeniem, zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę, że klimat w ostatnich latach sprzyja ekspansji gatunków ciepłolubnych, a roślina żywicielska stała się już pospolitym chwastem na większości obszaru Polski. Wśród gatunków rodzaju *Ceutorhynchus* z 6-członowym biczykiem czułków, *C. sisymbrii* jest najbardziej zbliżony do *C. pulvinatus*, zwłaszcza krępy kształtem ciała, tępo obciętymi ostrogami na środkowych i tylnych goleniach samca oraz stosunkowo długim ostatnim członem stóp (wyraźnie dłuższym niż u *C. pyrrhorhynchus* i *C. rhenanus*). Różni się jednak od niego wyraźnie dwubarwnymi nogami, z żółto- lub czerwono-brunatnymi goleniami, znacznie jaśniejszymi od stóp i większej części ud oraz jasnobrunatnym zabarwieniem niemal całego ryjka u samca.

Ceutorhynchus pumilio (GYLLENHAL, 1827)

- Roztocze*: Zwierzyniec (FB30), 5 VI 1989, 3 exx., 29 VI 1990, 2 exx. (MW).

Ethelcus denticulatus (SCHRANK, 1871)

- Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Szczyglice ad Głogów (WT72), 3 V 1994, 11 exx. (JS, MW).

We wschodniej i południowej części kraju dość częsty, w zachodniej Polsce nie łowiony od prawie 100 lat.

Mogulones t-album (GYLLENHAL, 1837)

- Roztocze: Kąty II ad Zamość, Wieprzecka Góra (FB51), 20 VI 1990, 4 exx., 28 VI 1990, 2 exx., 20–26 VI 1994, 19 exx. (JS, MW).

Wieprzecka Góra pozostaje wciąż jedynym znanym stanowiskiem tego gatunku w Polsce. Wszystkie wymienione okazy złowiono do czerpaka z ośmią-
łu mniejszego *Cerintho minor* L., na którym z pewnością następuje rozwój tego
ryjkowca. Wspólnie z nim łowiono bardzo licznie *M. ornatus* (GYLLENHAL,
1837). Farbownik lekarski *Anchusa officinalis* L., podawany w literaturze jako
główna roślina żywicielska *M. t-album*, nie został przez nas w ogóle stwierdzony
na tym stanowisku.

Mecinus heydeni WENCKER, 1866

- Śląsk Dolny*: Pątnów Legnicki (WS87), 30 IV 1994, 1 ex. (MW).

Cionus olens (FABRICIUS, 1792)

- Wyżyna Małopolska*: Dwikozy ad Sandomierz (EB52), 1 V 1995, 3 exx. (JS,
MW).

Rhynchaenus smreczynskii DIECKMANN, 1958

- Wyżyna Lubelska*: Gródek ad Hrubieszów (GB03), 22–25 VI 1994, 5 exx.
(JS, MW).

Drugie stanowisko w Polsce, dotychczas znany tylko z Puszczy Białowies-
kiej.

PIŚMIENNICTWO

- BURAKOWSKI B., MROCKOWSKI M., STEFAŃSKA J., 1993: Chrząszcze – *Coleoptera*, Ryjkowce
– *Curculionidae*, część 1. Katalog Fauny Polski, Warszawa, XXIII, 19: 1–304.
- DIECKMANN L., 1982: *Acalles* – Studien (*Coleoptera*, *Curculionidae*). Entomol. Nachr. Ber., 26:
195–209.
- KIPPENBERG H., 1983: Unterfamilie: *Cryptorhynchinae*. [W:] FREUDE H., HARDE K. W., LOHSE G.
A., Die Käfer Mitteleuropas, Goecke & Evers Verlag, Krefeld, 11: 159–171.
- KOCH K. CH., 1992: Die Käfer Mitteleuropas – Ökologie, Band 3. Goecke & Evers Verlag, Krefeld,
389 ss.
- KOŚTÁL M., 1991: Revision of the *Brachysomus subnudus* – group (*Coleoptera*: *Curculionidae*).
Elytron, 5: 103–110.
- MAZUR M., 1994: Die Verbreitung und die Migrationen des *Polydrusus inustus* GERMAR, 1824
(*Coleoptera*: *Curculionidae*). Pol. Pismo Entomol., 63: 113–132.

- MROCKOWSKI M., STEFAŃSKA J., 1992: *Coleoptera* – Chrząszcze. [W:] RAZOWSKI J. (red.), Wykaz zwierząt Polski, Tom III, Krakowskie Wydawnictwo Zoologiczne, Kraków: 7–197.
- SMRECZYŃSKI S., 1974: Ryjkowce – *Curculionidae*. Podrodzina *Curculioninae*. Plemiona: *Barini*, *Coryssomerini*, *Ceutorhynchini*. Klucze do Oznaczania Owadów Polski, Warszawa, XIX, 98e: 1–180.